

Noslēgusies ceturtnā plēsīgo putnu monitoringa sezona

ANDRIS AVOTIŅŠ jun., avotins.puces@gmail.com
JĀNIS REIHMANIS, janis.reihmanis@ldf.lv

Putnu aizsardzības jomā populāciju pārmaiņu rādītājus ir pieņemts vērtēt 10 gadu vai triju paaudžu nomaiņas (sugām specifiski, atkarībā no tā, kurš ir ilgāks) periodā. Gandrīz visām plēsīgo putnu fona monitoringā ietvertajām putnu sugām paaudžu nomaiņas laiks ir ilgāks par monitoringa norises laiku. Tomēr pārskats ir vajadzīgs jeb “Apsveicam sevi ar ceturto sezonu!”

Foto J. Reihmanis

Plēsīgo putnu monitoringa dalībnieku kalibrācija dienas plēsīgo putnu vizuālo uzskaišu veikšanā. Ķemeru nacionālais parks, 22.03.2015.

Ir labās un ir sliktās ziņas. Ar kurām sākt? Sāksim ar metodiku.

Pilnā formā ar plēsīgo putnu fona monitoringa metodiku ir iespējams (un ieteicams!) iepazīties šajā vietnē: http://ej.uz/Plesputnu_metodika_2017. Tomēr nevajadzētu sabīties no faila apjoma un tajā aprakstītās detalizācijas. Ir vēlams saprast, ka monitoringa ir daudzpakāpju, kur vienkāršākais (mazāk laikietilpīgais) līmenis ir standartizētās uzskaites punktos, kas paņem **tikai 24** (ja skaita tikai dienas vizuālo uzskaišu visus punktus) **līdz 54** (skaitot tikai standartizētās uzskaites, bet visos punktos un visos

veidos) **stundas gadā**. Šos skaitļus šeit minam tāpēc, ka samērā bieži iznāk saskarties ar atrunām, ka “pēc ātras iepazīšanās ar metodiku tas šķiet pilnas slodzes darbs”. Tomēr tā nav.

Uzskaites standartizētajos punktos ir nozīmīgas populācijas pārmaiņu rādītāja ieguvē – katrā parauglaukumā ir vairāki standartizēto uzskaišu punkti un, ja uzskaites veiktas un apkopotas atbilstoši metodikai, katru no tiem var uzskatīt par neatkarīgu novērojumu kopu, tātad četras līdz piecas reizes palielināt iegūto datu kopu un celt statistisko ticamību salīdzinājumā ar tradicionālo – pa-

rauglaukumu – uzskaišu pieeju. Ko tas nozīmē? Tas nozīmē, ka, izmantojot iegūtās ziņas no standartizētajiem uzskaišu punktiem, jau šobrīd – pēc četrām lauku sezonām – ir iespējams aprēķināt populāciju pārmaiņu rādītājus 17 no 28 monitoringā iekļautajām sugām (1. tabula). Jau 17 ir labs rādītājs pēc aizvadītas tikai ceturtnās sezonas. Vēl labāku to padara jau minētais salīdzinājums ar pilnīgu teritoriju kartējumu parauglaukumos jeb tradicionālo metodi, ar kuras palīdzību pārmaiņu rādītāji aprēķināmi tikai 11 sugām (1. tabula). Protams, arī tas ir labi, ņemot vērā, cik retas, apdraudētas un sarežģīti monitorējamas ir šīs sugas. Tomēr

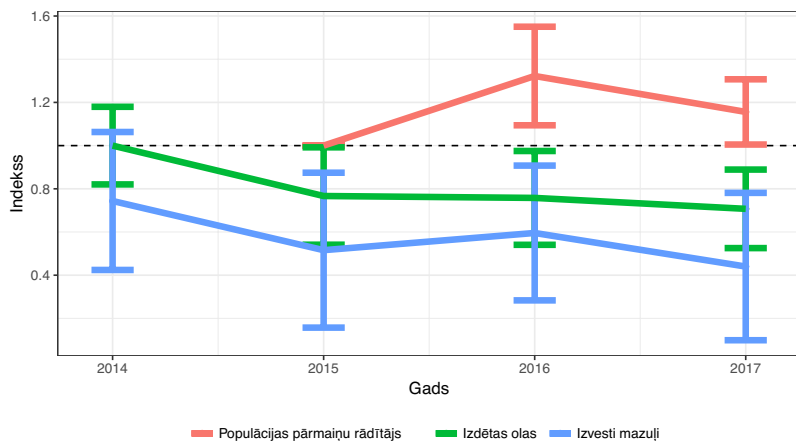

Foto J. Reihmanis

1. ATTĒLS. Meža pūces populācijas pārmaiņu rādītājs (TRIM indekss) un (pēc maksimālās vidējās olu skaita vērtības indeksētas) ligzdošanas sekmes (izdēto olu skaits un izvesto mazuļu skaits).

FIGURE 1. Population trend (TRIM index) and (scaled by maximum average per year clutch size) breeding success (clutch and brood size).

Ligzdošanas sekmju noskaidrošanai ne vienmēr jākāpj kokā – novērojot ligzdu ar binokli vai teleskopu, jau paaugušos cāļus no attāluma var itin labi saskatīt. Attēlā peļu klijāna *Buteo buteo* mazulis ligzdā Olaines novadā, 25.06.2016.

pat biežāk satopamo sugu teritoriju kartēšana prasa zināmu laika ieguldījumu. Tā, lai iegūtu ziņas par visām peļu klijāna *Buteo buteo* ligzdošanas teritorijām, uzskaišu dalībniekiem ir bijis nepieciešams līdz pat 60 stundām un par meža pūci *Strix aluco* – līdz pat 97 stundām gadā. Jā, tas ir samērā daudz un var radīt jautājumu par lietderību. Tomēr atbilde ir vienkārša – šīs ziņas ir vislabāk izmantojamas populāciju lieluma noskaidrošanā un to iegūšana patiesībā ir daudz aizraujošāka par uzskaitēm standartpunktos. Kas tur aizraujošs? Veicot pilnīgu teritoriju kartēšanu, ir daudz lielāks atklājēja prieks un rodas daudz tiešāks kontakts ar pašiem putniem. Gadu no gada apzinot visu teritoriju izvietojumu, rodas tuvības sajūta ar ikvienu teritorijas iemītnieku. Vai tas ir šā laika vērts, protams, ir vērtējams katram pašam. Tomēr, atgriežoties pie metodikas daudzpakāpju struktūras (pēc apjomīgā laika ieguldījuma pilnīga teritoriju kartējuma nodrošināšanā), apzināt ligzdošanas sekmes ir pat visai vienkārši – tas prasīs tikai līdz 20 stundām sarežģītākajos parauglaukumos. Tomēr atalgojums par šo ir īpašs – tā ir iespēja būt saskarsmē ar šo harismātisko sugu cāļiem.

Tā kā plēsīgie putni ir ilgdzīvotāji un atrodas barības ķēžu augšdaļā, ligzdošanas sekmju apzināšana ir no-

zīmīga populāciju pārmaiņu skaidrošanā. Piemēram, sugai, kurai šobrīd ir stabila populācija, ir gaidāmas nelabvēlīgas pārmaiņas, ja ligzdošanas sekmes ir niecīgas (zem sugai specifiska “populācijas atražošanās sliekšņa”). Turpretī sugai, kurai ir bijušas ilgstošas negatīvas populācijas pārmaiņas, varētu sagaidīt stāvokļa uzlabošanos, ja ligzdošanas sekmes ir augstas (virs sugai specifiska “populācijas atražošanās sliekšņa”). Situācijās, kad ligzdošanas sekmes ir augstas, bet populācija turpina samazināties arī pēc vienas paaudzes nomaiņas cikla, ir pamats apgalvot, ka problēmas cēloņi slēpjas citur, piemēram, migrāciju trasēs, ziemošanas vietās, vai tās ir cieši saistītas ar izdzīvotību ārpus ligzdošanas sezonas un ligzdošanas vietām. Šie apsvērumi ir universāli visām sugām, tomēr plēsīgajiem putniem tie ir daudz nozīmīgāki, jo vairākums sugu ligzdošanu neuzsāk otrajā dzīves gadā, daudzām sugām ir raksturīgi neligzdot katru sezonu, bet nepieciešamība pēc pārmaiņu rādītājiem un to skaidrojumiem ir katru sezonu.

Un tagad otras ziņas – rezultāti

Ar kopējo pārskatu par 2014.–2017. gada monitoringa programmas rezultātiem ir iespējams iepazīties Dabas aizsardzības pārvaldes interneta vietnes Valsts monitoringa datu

sadaļā (http://ej.uz/Plesputnu_atskaites_2017). Nelielai ilustrācijai apskatīsim mūsu iegūtās ziņas par meža pūci (1. attēls). Meža pūce ir plaši izplatīta suga, kas visā savā izplatības areālā ir nometniece, ligzdošanu pārsvarā uzsāk pēc otrā dzīves gada, bet teritorijas aizņem jau otrajā gadā. Tātad šīs sugas populāciju ietekmē vietējie (valsts iekšienē notiekošie) procesi. Katras sezonas ligzdošanas sekmes ietekmē populācijas pārmaiņu rādītāju jau nākamajā sezonā, tomēr sniedz ieguldījumu populācijas turpināšanā ar aptuveni viena gada noilgumu. Monitoringa programmu uzsākot, 2014. gadā pārliecinājāmies, ka nepieciešama standartizēta balss ierakstu atskaņošanas tehnika (pretējā gadījumā sugu konstatē tikai daži monitoringa dalībnieki), ko ieviesām ar 2015. gada monitoringa sezonu, kopš kuras tad arī izmantojamas populācijas pārmaiņu rādītāja ziņas. Tomēr ligzdošanas sekmes raksturojamas jau kopš 2014. gada. Vienkāršoti raksturot meža pūces populācijas pieaugumu 2016. gadā var ar augstajām ligzdošanas sekmēm 2014. gadā. Attiecīgi, ja putnu izdzīvotība nemainīsies, 2018. gada populācijas pārmaiņu rādītājā ir gaidāma līdzīga vērtība kā 2017., jo ligzdošanas sekmes 2015. un 2016. gadā ir bijušas līdzīgas. Tomēr drīzumā varētu gaidīt arī populācijas samazinājumu, ja ligzdošanas sekmes neuzlabosies.

1. TABULA. Plēsīgo putnu fona monitoringa (2014.–2017.) iegūtie populāciju pārmaiņu rādītāji visos uzskaišu veidos divās kategorijās – tikai no standartizētajiem uzskaišu punktiem un tikai no pilnīga teritoriju kartējuma.

TABLE 1. Population trends of species monitored by Raptor Monitoring Scheme (2014–2017) classified over the level of detail collaboration – only standardized counts and only territory mapping.

Sugas nosaukums	Standartpunktu indekss		Teritoriju indekss	
Species	Index for standardpoints		Index for territories	
Peļu klijāns <i>Buteo buteo</i>	S=1.1465±0.0899	?	S=1.0541±0.3889	?
Klinšu ērglis <i>Aquila chrysaetos</i>	-	-	S=1±1.8994	?
Vistu vanags <i>Accipiter gentilis</i>	S=1.3922±0.5000	?	-	-
Zvirbuļvanags <i>Accipiter nisus</i>	S=0.6668±0.1756	↓↓	-	-
Melnais stārķis <i>Ciconia nigra</i>	S=0.7002±0.3092	?	-	-
Niedru lija <i>Circus aeruginosus</i>	S=1.0898±0.0686	?	S=1.3801±0.2102	↑↑
Plāvu lija <i>Circus pygargus</i>	S=1.3358±1.1729	?	-	-
Mazais ērglis <i>Clanga pomarina</i>	S=1.0333±0.1494	?	S=0.907±0.229	?
Bezdelīgu piekūns <i>Falco subbuteo</i>	S=0.329±.2876	↓↓	-	-
Lauku piekūns <i>Falco tinnunculus</i>	S=1.4895±0.2681	?	-	-
Jūras ērglis <i>Haliaeetus albicilla</i>	S=0.5532±0.4792	?	S=1.1547±1.057	?
Zivju ērglis <i>Pandion haliaetus</i>	S=1.1031±0.5214	?	S=1±0.8416	?
Ķīķis <i>Pernis apivorus</i>	S=1.4822±0.3723	?	-	-
Apodziņš <i>Glaucidium passerinum</i>	S=1.1642±0.1525	?	S=0.869±0.1968	?
Bikšainais apogs <i>Aegolius funereus</i>	S=0.2241±0.8928	?	S=0.1786±0.5039	↓↓
Ausainā pūce <i>Asio otus</i>	S=1.1013±0.4178	?	S=0.9187±0.1697	?
Meža pūce <i>Strix aluco</i>	S=1.0752±0.0702	?	S=1.4624±0.1177	↑↑
Urālpūce <i>Strix uralensis</i>	S=1.4245±0.4284	?	S=0.8757±0.2767	?

Skaidrojums / Description: ? – neskaidrs / uncertain;

↓↓ – straujš samazinājums / steep decline; ↑↑ – straujš pieaugums / steep increase

Foto J. Reihmanis

Monitoringa uzskaitēs teritoriju kartēšanu vēlams veikt visā parauglaukumā un dažkārt ir vērts atteikties no vispārpieņemtiem uzskatiem par sugu dzīvotņu izvēli, kas liek domāt, ka “tur jau šīs sugas nebūs”. Vienmēr var gadīties izņēmumi! Attēlā niedru lijas *Circus aeruginosus* mazuļi ligzdā Olaines novadā 22.06.2014. Ligzda vīcu kārķu *Salix triandra* audzē, dīķī, kur niedru praktiski nav.

Summary

The fourth monitoring season for birds of prey /Andris Avotiņš jun., Jānis Reihmanis/

It is often misunderstood, that participation in the Raptor Monitoring Scheme is equivalent to a full-time job. Here we explain the multi-level approach and highlight the importance and time demands of the easiest level (24–54 h of fieldwork annually). In addition, we explain how an increase in field work effort will be not only an increase in time spent by volunteers, but also in knowledge and its uses. Particular importance of all the hierarchical levels of the monitoring is due to its short history, yet high demands of the results.

Dabas aizsardzības pārvalde

Izdzīvotību meža pūcei galvenokārt ietekmē barības pieejamība, ko nosaka sīko zīdītāju sastopamība un to nomedīšanas iespējas (laikapstākļi, traucējumi un dzīvotņu kvalitāte). Nenoliedzami, šis ir vienkāršots situācijas apraksts, tomēr detaļas un nianšes atstāsim speciālajam monitoringam. Daudz svarīgāk ir uzsvērt, ka īstermiņa pārmaiņu rādītāji nav pilnīgi objektīvi vērtējami, tie lietojami tikai kompleksas informācijas veidā, un atkal jau aicinām visus iesaistīties šīs informācijas ieguvē.

Kopsavilkumam

Vissvarīgāk ir iesaistīties monitoringā jebkādā apjomā. Kaut vienā uzskaites veidā veikt vismaz vienu uzskaites punktu visas četras uzskaišu reizes, bet katru gadu. Šādā veidā mēs iegūsim ticamākus un pilnvērtīgākus notiekošā raksturojumus. Tomēr, lai izskaidrotu to, kas notiek (un tiktu pie cālšiem), ir nepieciešamas padziļinātas ziņāšanas, pie kurām nevar nonākt bez visiem metodikā aprakstītajiem līmeņiem. Katram no mums ir savas iespējas un savas intereses, tomēr iesaiste monitoringā būs ne tikai “kopējās lietas labā”, bet sniegs iespēju novērot arī pa kādam retākam plēsīgajam putnam turpat savu māju apkārtne vai vismaz piešķirs dabā pavadītajam laikam krietnu devu sajūsmas un azarta (kā vairumam uzrunāto monitoringa dalībnieku).

Jebkurš monitorings ir tieši tik labs, cik labi ir tā veicēji. Plēsīgo putnu monitoringa uzskaišu veicēji ir ļoti labi! Paldies 2017. gada ligzdošanas sezonas uzskaišu dalībniekiem: Agnesei Balandiņai, Agnim Bušam, Aleksandram Borzenko, Andim Liepam, Andrim Avotiņam jun., Arnim Arnicānam, Baibai Pušpurei, Dacei Vasiļevskai, Dagnim Vasiļevskim, Gunai Rozei, Ilzei Saušai, Imantam Jakovļevam, Indrai Kroičai, Jānim Jansonam, Jānim Reihmanim, Laumai Krišānei, Leldei Uzkurei, Maijai Rozenfeldei, Pēterim Daknim, Rūdfolfam Kroičam, Uldim Ļoļānam, Valdim Lukjanovam, Verai Panasinai, Vitai Caunei, Vitālijam Ignatjevam!